پێشەکییەک بۆ ئابووری مارکسیستی.. بەشی دووەم.. ڕەوتی نێودەوڵەتی بەلشەفی

وەرگێڕان و ئامادەکردنی: گۆران عەبدوڵڵا

بەشی توێژینەوە
International Bolshevik Tendency_IBT

نامۆبوون

مارکس پێی وابوو گۆڕینی هۆشیاریی مرۆڤ بۆ سروشت توخمێکی بنەڕەتییە بۆ ئەوەی مرۆڤبوون مانا پەیدابکات. بوونی جۆرەکانی مرۆڤایەتی، واتە پراکتیزەکردنی مرۆڤ بۆ “بابەتیکردنی” کارەکانمان لە توخمەکانی سروشتدا کاتێک پێکەوە بەرهەم دەهێنین، توخمێکی ئەبەدییە لە بارودۆخی مرۆڤدا.
نامۆبوون بەرهەمی شێوازی ڕێکخستنی بەرهەمهێنانە. تایبەتمەندییەکی هەمیشەیی بەرهەمهێنان یان بارودۆخی مرۆڤ نییە. نامۆبوون چییە؟ چی لە چی یان لە کێ نامۆیە، دوورکەوتووەتەوە یان جیاکراوەتەوە؟ وە ئەمە چ پەیوەندییەکی بە بەها و زێدەباییەوە هەیە؟

نامۆبوون لای مارکس سێ ڕەهەندی هەیە:

١- بەرهەمی کار، واتە کاری بابەتیی، بووەتە “دەرەوەی کرێکار”.
مارکس بەم مەبەستە مەبەستی ئەوەیە کە بەرهەمی کار هی کەسێکی ترە جگە لە کرێکارەکە، واتە بۆتە “نامۆ” یان جیابووەوە لەو کەسەی کە دروستی کردووە.
٢- وەک چۆن بەرهەمی کار بۆ کرێکار نامۆ بووە، بە هەمان شێوەش خودی چالاکیی کرێکاری بووەتە “دەرەکی”، واتە لەلایەن کەسێکی دیکەوە بە بەرژەوەندی کەسێکی دیکە کۆنترۆڵ دەکرێت. کار بۆتە کاری “زۆر” یان “زۆر” و ئامرازێکە بۆ ئامانجێک (واتە مانەوە لە چوارچێوەی بارودۆخی سروشتی و کۆمەڵایەتی دوژمنکارانەدا) نەک دەربڕینی ئەوەی کە مرۆڤبوون مانای چییە. بەم مانایە کرێکار لە “بوونە جۆرییەکەی” دوورکەوتووەتەوە.
مارکس ئاماژە بەوە دەکات کە کرێکاران بۆ نامۆبوون لە جەوهەری مرۆیی چالاکیی هۆشیارانە و داهێنەرانە، بە شێوەیەکی پارادۆکسیکال بەدوای ئەزموونی ئاسوودەیی “مرۆڤ”دا دەگەڕێن لەو چالاکییانەی کە

لەگەڵ ئاژەڵەکانی دیکەدا هاوبەشمان هەیە، بۆ نموونە خواردن، سێکس.
٣- بناغەی دوو فۆرمی یەکەمی نامۆبوون، دوورکەوتنەوەی مرۆڤەکانە لە یەکتر. هەروەها مرۆڤی نامۆ (کرێکاری ئیستغلالکراو) لە یەکتر نامۆ دەبن، بەو پێیەی ناچارن لە بازاڕی کاردا کێبڕکێی یەکتربکەن. دابەشبوونی کۆمەڵگە بۆ چینە دژبەیەکانیش جۆرێکە لە نامۆبوون. لەم دۆخەدا جۆری تری چەوساندنەوە گەشە دەکات (نامۆبوونی مرۆڤەکان لە یەکتر).

ئەو وێنە گشتییەی کە مارکس دەیکێشێت، بریتییە لە کۆمەڵگەیەک کە زۆرینەی ڕەهای دانیشتووان (چینی بەرهەمهێنەر) ملکەچی دەسەڵاتی هێزە کوێرە "ئابوورییەکان" (بە پلەی یەکەم یاسای بەها) و دەسەڵاتی چینی سەرمایەدارین کە تێیدا کرێکاران هیچ قسەیەکیان نییە لەسەر بارودۆخی کار و بە درێژایی ئەو کاتەی ژیانیان کە وابەستەی کارن، ڕەنگە بەدرێژایی ئەو کاتەش لە توانایاندا نەبێت پێنجە بخەنە سەر سەرچاوەی کێشەکە، لەو دامێنەی ئینسان. پارادۆکسەکە ئەوەیە کە سەرمایەداری لە ڕووی ماددییەوە بەرهەمدارترین کۆمەڵگەیە لە مێژوودا، نامۆبوونی بەرەو ئاستێکی بێوێنە هەڵکشاندووە ئیتر لێرەوە بیر داهاتووی دونیایەکی بێ نامۆبوون دەکرێتەوە.

زێدەبایی دیارترینی کارە نامۆکانە، بەرهەمی زیادەی کار کە بە بەها دەربڕدراوە، لەلایەن خاوەن ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەوە دەستی بەسەردا گیراوە. قازانجی سەرمایەداری کە بە بەها پێناسەدەکرێت واتە ئیستغلالکردنی چینی کرێکار، پرۆسەیەک کە ڕەنگ و ڕیشەی لە چالاکیی خۆ نامۆکردنی بەرهەمهێنەرانی ڕاستەوخۆدا هەیە لە ژێر بارودۆخێکدا کە تێیدا ناچارن هێزی کاری خۆیان بفرۆشن.

ئارگومێنتەکەی مارکس کاریگەریی دیکەی هەیە. هەموو بەهایەک لە ژێر سایەی سەرمایەداریدا بەشدارە لە پێکهاتەی کاری ئەبستراکتدا کە کاری نامۆیە. "جیهانی کاڵاکان" کە بە شێوەیەکی ماددی دەربڕی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی سەرمایەدارییە. چینی کرێکار بە جیهانێک دەورە دراوە کە لە دروستکردنی خۆیەتی، بەڵام نە لە ژێر کۆنترۆڵییدایە و نە لە بەرژەوەندی خۆیدایە. ئەمە لە ڕێگەی ئەو شتانەی کە لە بازاڕدا دەیکڕین، بە یەکەوە گرێدراوین و پارە بە شێوەیەکی بنەڕەتی هەموو لایەنەکانی ژیانمان داگیر دەکات. کۆمان دەکاتەوە بەڵام لە هەمان کاتدا دێتە نێوانمانەوە.

ئالوگۆ

لە کایەی بەرهەمهێناندایە بەها دروست دەبێت. بەڵام زێدەبای لە شێوەی قازانجی پارەدا، وەک نرخی پارە کە دەدرێت بە بەهای کاڵاکان لە بواری ئاڵوگۆڕدا کەناسراوە بە بازاڕ. لە کاتێکدا کایەی ئاڵوگۆڕکردن لە کایەی بەرهەمهێنانەوە گۆشە دەکات و بە شێوەیەکی ئۆرگانیک پێوەی بەستراوەتەوە، لە هەمانکاتدا دوو بواری جیاوازن و فۆرمی ئایدیۆلۆژی جیاوازی هۆشیاری دروست دەکەن.

بەرهەمهێنان شوێنی ئیستغلال و نامۆبوونە. هەر لەم کایەیەی ژیانی کۆمەڵایەتیدایە کە ململانێی چینایەتی بە ڕوونیترین شێوە دەخرێتە ڕوو. سەرمایەدارەکان لە ڕێگەی خاوەندارێتی و کۆنترۆڵکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەوە دەسەڵاتی چینایەتی خۆیان بەسەر کرێکاراندا دەسەپێنن وە کرێکاران بە پلەی جیاواز لە هۆشیاری چینایەتی ڕووبەڕوویان دەبنەوە. بۆ نموونە لە ڕێگەی مانگرتن، داگیرکردنی کارگە و تەنانەت بەرخۆدانی بچووکی ڕۆژانەی وەکو نانخواردن، پاراستنی هاوکاران، پشوودانی درێژخایەن و هتد.

ئاڵوگۆڕکردن کایەی "هاوتاکان"ە – کاڵا جیاوازەکان، کە بەهاکانیان لە ڕێگەی یاسای بەهاوە بچووک دەکرێنەوە بۆ بڕی جیاوازی کاتی کاری ئەبستراکت، سەرەڕای جیاوازی بەهای بەکارهێنانیان، هاوتای یەکترن. کایەی ئاڵوگۆڕ، ئەو شوێنەیە کە پرەنسیپەکانی ئازادی و یەکسانی دەربڕین دەدۆزنەوە. مارکس نکۆڵی لەوە نەکرد کە سەرمایەداری ئەم بنەمایانە بەرەوپێش دەبات؛ ئینکاری ئەوە بە مانای نەتوانینی ڕوونکردنەوەیەکی ماتریالیستی بۆ سەرهەڵدانی مێژوویی خۆیان پێشکەش بکەن. بە پێچەوانەوە مارکس لەوە تێگەیشت کە چۆن یاسای بەها مەیلێک (نزعة) بەرەو یەکسانی و ڕزگاربوون لە سەپاندنی نایەکسانی "نائابووری" دروست دەکات.

فەرمانە ئایدیۆلۆژییە باڵادەستەکانی سەرمایەداری لە پەیوەندییەکانی بازاڕەوە وەرگیراون. سەرمایەداری خۆی لەسەر بنەمای بازاڕ پێناسە دەکات و هەر لەوێشەوە کۆمەڵگە ڕەنگڕێژ دەکات بە یاساکانی بازاڕ، واتە ئەوە لە بیر دەکات کە خۆی شێوازێکی بەرهەمهێنانە. سەرمایەدارەکان بەڕاستی پێیان وایە کە قازانجەکانیان لە کایەی ئاڵوگۆڕکردندا، "دادپەروەرانە و بێغەل و غەشەوە لە ڕێگەی وەبەرهێنان و ماندووبوونی خۆیانەوە بەدەست دێت. ئەگەر ئەوان لە بواری بەرهەمهێنانی کاڵادا بن، ئەوا هەندێک هۆشیارییان هەیە بە ڕۆڵی کرێکارەکانیان، بەڵام ئەو هۆشیارییە تا ڕادەیەکی زۆر نەرێنییە، واتە لە دیدی ئەواندا کرێکارەکانیان وەک

بەشێ بەمتمانە و بەزارکەری پرسەکە سەیر دەکەن. ئەوەی تێناگەن، ئەوەی بەڕاستی ناتوانن لێی تێبگەن، ئەوەیە کە چینی کرێکار تاکە بەشی زیندوون واتە تاکە بنەمای قازانجەکانیانە، چونکە قازانجیان جگە لە هێزی زیادە هیچی تر نییە.

ئامانجی سەرمایەداران لەخۆیدا چەوسانەوەی چینی کرێکار نییە بەڵکو بەدواداچوونە بۆ قازانج. بە تایبەتی بۆ لەبەرچاوگرتنی ئەو ڕاستییەی کە زێدەبایی ئامانجێکی هاوبەشی سەرانسەری ئابووری سەرمایەدارییە (لەگەڵ ئەو سەرمایەیەی کە هیچ پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە بەرهەمهێنانەوە نییە)، چینی سەرمایەدار خۆی وەک چینێکی چەوسێنەر نابینێت. بەڵکو وا خۆی نمایش دەکات کە چینێکە لە ڕێی موجازەفە، داهێنان، "دروستکەردنی هەلی کار" یان هەرشتێکی تری قارەمانانەوە خۆی بنیاتناوە. ئەمە بیرکردنەوەیە بە هەمان شێوەی باوباپیرانی فیۆداڵی کەخۆیان پێیان وابوو لەلایەن خوداوە دەستنیشانکراون، بۆیە دەکرێت ئەمە پێشکەوتن بێت.

بەڵام بۆرژوازی چینێکی دابەشکراوە. سەرمایەدارەکان لە هەموو کەرتێکدا کێبەرکێ لەگەڵ یەکتر دەکەن و سەرمایە – وەک پارە – دەتوانێت لە کەرتێکەوە بۆ کەرتێکی دیکە بگوازرێتەوە بۆ ئەوەی بەدوای ڕێژەیەکی بەرزتری قازانجدا بگەڕێت. کێبەرکێی سەرمایەکان، لە چوارچێوەی دوژمنایەتی سروشتی سەرمایە بەرامبەر بە کرێکاران، ڕێگایەک بە سەرمایەداری دادەنێت کە قەیراناوییە و چەقبەستوویی ئابوری و خەمێکی دروست دەکات.

ماوەیەتی..

سەرچاوە:
https://www.youtube.com/watch?v=iiMtB6llgPk

مارکس و پرسی مۆڕاڵ.. ئەکرەم

سەعید

(قانوون، ئەخلاق، مەزهەب لەچاو ئەوەوە کۆمەڵێک پێشداوەری بۆرژوازیین کە کۆمەڵێک قازانج و مەسڵەحەتی بۆرژوازی لە پشتیانەوە حەشاردراوە.)- مارکس و ئەنگڵس/ مانیفێستی کۆمۆنیست/ لاپەڕە ٢٣.

”مایکل ڕۆزن” پرسیارێک دەکات: ئایا مارکس ڕەهەندێکی ئەخلاقی یان تیۆرێکی ئەخلاقی هەیە؟. بەڕای مایکل پرسی مۆراڵ یەکێکە لە مشتومڕترین پرسەکانی مارکس. ئەم پرسەش بەیە سەختە، چونکە مارکس لەلایەک لەبارەی ئەخلاقەوە بڕوای بە مافی نەرێنی هەیە (مافی نەرێنی مافی مەدەنی وسیاسی لەخۆدەگرێ: وەک ئازادی ڕادەربڕین، مافی ژیان، مافی خاوەندارێتی تاکەکەسی، ئازادی ئایین، دادوەری دادپەروەرانە)، بەڵام لە دوای ساڵی ١٨٤٥ مارکس دووپاتی دەکاتەوە کە تیۆرییەکەی؛ تیۆرێکی یۆتۆپیای یان ئەخلاقی نییە، بەڵکو “زانستێکی ئەرێنی ڕاستەقینە”یە (مافی ئەرێنی- مافی ئابووری وکۆمەڵایەتی وکولتوورییەکانە:وەک خۆراک، نیشتەجێبوون، پەروەردەی گشتی، دامەزراندن، خزمەتی تەندروستی، ئاسایشی کۆمەڵایەتی)، بەڵام لەلایەکی دیکەوە بەشێکی زۆری ئەو زمانەی کە بۆ وەسفکردنی سەرمایەداری بەکاری دەهێنێت بە ئاشکرا ئیدانەکردنە (بۆ نموونە کە دژایەتی ستەمکاری و چەوسانەوە دەکات). ئایا ئەمە نوێنەرایەتی ناتەبایی لە فکری مارکسدا ناکات؟ ئایا ئەمە لەیەک کاتدا ئەخلاق و ڕەتکردنەوەی ئەخلاق نییە؟.
نۆرمان گێراس لە نامیلکەکەیدا “مشتومڕ لەسەر مارکس و دادپەروەری” نووسیبووی:(مارکس لە کتێبی “ڕەخنە لە بەرنامەی گۆتا”دا دەڵێت:”دابەشکردنی دادپەروەرانە” چییە؟ ئایا بۆرژوازی بانگەشەی ئەوە ناکات کە دابەشکردنی ئێستا “دادپەروەرانە”یە؟وە ئایا لە ڕاستیدا تاکە دابەشکردنی”دادپەروەرانە”نییە لەسەر بنەمای شێوازی بەرهەمهێنانی ئێستا؟ ئایا بارودۆخی ئابووری بە چەمکی یاسایی ڕێکدەخرێت؟ ئایا بە پێچەوانەوە نییە کە پەیوەندییە یاساییەکان لە پەیوەندییە ئابوورییەکانەوە سەرهەڵدەدەن؟ ئایا سۆسیالیستەکانیش بیرۆکەی جیاوازیان نییە سەبارەت بە دابەشکردنی “دادپەروەرانە”؟).
بەڕای من ئەو پرسیارانە دروستن، بەڵام ئەوکات وەڵام وەردەگرێتەوە کاتێ تەواوی تیۆری مارکس لە شرۆڤەی بۆ کۆمەڵگەی سەرمایەداری دراسە بکرێ. لەو دوو کۆپلە قسانەی سەرەوە ئالۆزی باسەکان و هەڵوێستەکان لەسەر دیاردەکان لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا پیشان دەدات. ئالۆزی پرسەکان دەگەڕێتەوە بۆ ئاڵۆزی کۆمەڵگەی

سەرمایەداری خۆی، چونکە کۆمەڵگەیەکی تەنگەوقوچە و ناکۆکی تێدایە، بۆ نموونە: هەندێک لەو چمکانە ئەوە پیشان دەدەن کە "چاکە و دادپەروەری" تەنیا سیفەتی نەرێنین، بەمەش لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا "چاکە و دادپەروەری" لە بنەڕەتدا تەنها سیفەتی نەرێنی یان ئەرێنی نین، بەڵکە لە خزمەتی پاراستن و بەردەوامی سیستەمەکەن. هەروەها "کۆمەڵگەی یەک کەلتووری یان فرە کەلتووری" هیچکامیان لە ناوەڕۆکدا باسێک نییە لە پێشکەوتووخوازی یان ئازادی و دادپەروەری، بەڵکە هەردووک هێزر و سیاسەتی بۆرژوازین، وە لە خزمەتی پاراستنی سیستەمی سەرمایەدارین. بێگومان پرسەکانی وەک:(ژینگە، ژنان، ئازادی ڕادەربڕین، مافی کەمایەتییەکان، مافی نەتەوە ژێردەستەکان، مافی کۆمەڵگەی میم) پرسێکی سەروچینایەتی و مافی ئەبستراکت نین، بەڵکە ئەم پرسانە بەرژەوەندی سیستەمی سەرمایەداری و ئەجێندای چینی بۆرژوازی لە پشتیانە.

ڕەخنەکانی مارکس لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی بە شێوەیەکی تایبەت پەیوەستە بە نامەیی بوونی ئینسانەکان؛ سروشتی مرۆڤ لەناو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە بۆرژوازییەکاندا چەقبەستووە و شێواوە. ئەمە یەکەمجار ئەوە دەگەیەنێت کە مرۆڤ سروشتی نییە و بە ناچاری بەدیهاتووە و تەنیا سروشتێکی پێتانسەلە. مارکس سەرمایەداری بەوە لەکەدار دەکات کە ڕێ لە مرۆڤەکان دەگرێ لە بەدیهێنانی سروشتی مرۆیی خۆیان؛ مرۆڤەکان بە ڕای مارکس لە سایەی سەرمایەداریدا گەشەکردنیان وەستاوە و گرگن دەکرێن- بڕوانە کتێبی (ئیدۆلۆژیای ئەڵمانی).

تیۆری مارکس هەم ئەزموونییە و هەم نۆرماتیڤە، کەوابێ شتێک نییە لە کۆمەڵگەی چینایەتی سەرمایەداریدا ناوی(سروشتی مرۆڤی ڕاستەقینە)بێ، بەڵکە سروشتی ڕاستەقینەی مرۆیی بە کۆتایی پێهێنانی کۆمەڵگەی سەرمایەداری دەبێ بەدی بهێنرێت، یانی بە کۆتایی پێهێنانی مێژووی درندەیی و دەستپێکردنی مێژووی ڕاستەقینەی ئینسانی لە کۆمەڵگەی سۆسیالیسمەوە بەدواوە دەتوانرێ سروشتی مرۆڤی ڕاستەقینە بناسرێ. بەم پێیە بەتایبەتی جۆرە جەدەلێک لەسەر مافی (هاوڕەگەزخوازەکان، جێندەر) بە پشتگیری یان دژی، پەیوەندی بە مافی سروشتی مرۆڤەوە نییە، بەڵکە ئەوە بە خۆی مافەکە لە چوارچێوەی کۆمەڵگەی بۆرژوازییەوە تاوتوێ دەکرێ. مارکس لە دراسەی بە کۆمەڵگەی سەرمایەداری جەخت لەسەر کارەکتەری چینایەتی ماف و ئەخلاق دەکاتەوە، ئەخلاقی بۆرژوازی؛ جەختکردنە لەسەر ڕێزگرتن لە موڵک و ماڵ، قبوڵکردنی دەسەڵات و ڕازیبوون بە نایەکسانی سامان و دەسەڵات، ئەمە خزمەت بە ئەرکی پاراستنی بارودۆخی زاڵبوون و کۆنترۆڵکردنی چینایەتی دەکات. ئەمە چۆن بەدی دێت؟ بۆرژوازەکان و

کۆمەڵگەی سەرمایەداری دەیەوێت بە هەڵومەرجی بابەتی یان هزر شەرعیەت بەوە بدات کە ئەمە/ واتە مرۆڤەکان جیاوازین بەڵام یەکسانین، شوناس و حەزەکان و ڕەنگمان جیاوازە بەڵام لەبەرامبەر یاسا یەکسانین. لێرەدا بەشێوەیەکی ناڕاستەخۆ نایەکسانی چینایەتی شەرعیەت وەردەگرێ، ئەمە فۆرمی پاراستنی سیستەمی سەرمایەدارییە.

- **ڕەخنەکانی مارکس بەرامبەر بە "مافەکان"**

ڕەخنەکانی مارکس بەرامبەر بە"مافەکان" زیاتر لە سەرنجەکانی جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ (١٧٩١)و هاوڵاتیدا ڕوون دەبێتەوە، کە لە وتارەکەیدا"لەبارەی پرسی جوولەکەکان"دا لە ساڵی ١٨٤٣نووسراوە. مارکس لەوێدا ڕەخنەی خۆی لە بیرۆکەی مافەکانی مرۆڤ بەگشتی دەخاتەڕوو: (ئەو مافانەی کە پێیان دەوترێت مافەکانی مرۆڤ، بەسادەیی مافی ئەندامی کۆمەڵگەی مەدەنییە، واتە مافی مرۆڤی ئیگۆیست، مافی مرۆڤی گۆشەگیر لە مرۆڤەکانی دیکە وکۆمەڵگە).

ناڕەزایەتی مارکس لێرەدا لەو ناڕەزایەتیانە دەچێت کە پێشتر لە کتێبی ڕەخنەی فەلسەفەی مافی هیگڵدا نووسیوویەتی. ئەو مافانەی کە لە کایەی سیاسیدا دابڕانی تاکەکان لە یەکتر مسۆگەر دەکەن، کە ئەوە بە خۆی تایبەتمەندی نامۆبوونی ئابووری سەرمایەدارییە. سەرنجەکانی مارکس لەسەر مافەکان دیسانەوە ئەوە دووپات دەکەنەوە کە ئەم جۆرە مافانە پێشگریمانە لە "ئیگۆیزم/ ئەنانییەتی"ی ئەو تاکانە دەکەن کە ئازادییان گەرەنتی دەکرێت: ([ماف و ئازاد]ی مرۆڤ لەسەر بنەمای پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ مرۆڤدا نییە، بەڵکو لەسەر جیابوونەوەی مرۆڤ لە مرۆڤ دامەزراوە.).

- **پاڵپێوەنەری کاری چاکە و فەزیلەت**

لای مرۆڤێکی خاوەن باوەڕی ئاینی، پاڵپێوەنەری کاری چاکە و فەزیلەت ترسە لە سزای خودایەک یان بۆ وەرگرتنی پاداشتێکی ئاسمانییە، واتە گەمەی قامچی و گوێزەر، بۆیە پاڵپێوەنەرەکانی باوەڕداران تەواو خۆویستی (ئەنانیەتی) ڕووتە. بەڵام پاڵپێوەنەری چاکە و فەزیلەت لای کەسێکی سۆشیالیست بەدیهێنان و بەرجەستەکردنی ئینسانی خودی خۆیەتی، واتە هەستکردنی بە مرۆڤایەتی خۆیەتی. لە هەردوو حاڵەتەکەدا پاڵپێوەنەرەکان بێتە عەقیدە و هەڵقوڵاوی ناخیانە، لە یەکەمیان خۆویستێکی ڕووتە، ئەمما بۆ دووەم مرۆڤ دەستی حەقیقەتی ڕووتە. چونکە کە سۆشیالیستێک چاکە دەکات و گیانی

خۆی بەخت دەکات، ئەو لە ترسی سزای خوایەک ئەمە ناکات و سووریش دەزانێ بەهەشتێ لە ئاسمان چاوەڕێی ناکات. یانی کەسی سۆشیالیست یاخییەکی ڕەهایە و چوارچێوەی گەمەی"قەمچی و گوێزەر"ی تێکشکاندووەو لێی دەربازبووەو بۆتە جەنگاوەرێکی سەرسەخت بۆ حەقیقەت. جەنگاوەرانێکی لەو چەشنە سیستەمی سەرمایەداری لێیان دەترسێ، چونکە پراگماتیزمی و دبلۆماسی و مساوەمەچی نین، و لە خەباتیان دژی سیستەمەکە بە کەمتر لە ڕماندنی و لەنێوبردنی قایل نابن.

وتمان پاڵنەری ئەخلاقی نوخبە و کەسانی هۆشیاری سۆسیالیستی (ڕزگارکردنی چینی کرێکارانە لە چەوسانەوەی سەرمایەداری و دیفاعکردنە لە چەوساوەکان و ڕزگارکردنی ئینسانەکانە لە چەوسانەوە)، "بەرگری لە مافی ئینسانە بەشخوراوەکان و وەستانەوە دژی چەوسانەوەی ئینسان" پرنسیپێکی مەزنی ئەخلاقی سۆسیالیستەکانە، ئەما پاڵنەری ئەخلاقی چینی کرێکاران لەسەرەتادا تەنها(داواکاری ئابووری ڕووتە/ مافی ئەرێنی ئابوورییە)، چونکە چینی کرێکاران تا ئەو کاتەی هێشتا سۆسیالیست نین؛ واتە هۆشیارو ڕێکخراو نەکراون، تەنها بیر لە مافە ئابوورییەکانی خۆی دەکاتەوە، یانی پاڵنەرێکی ئەنانی/ خۆویستی هەیە وەک: داواکاری زیادکردنی کرێ یان باشترکردنی ژینگەی کارو کاتی کار.

بۆیە کاتێ ئەحزابەکان بانگەوازی چینی کرێکاران دەکەن بۆ دیفاکردن لە (مافە نەرێنییەکانی گروپەکانی کۆمەڵگە/ کە بێگومان مافە لیبڕاڵەکانن) ئەوە تەنها لایەنگرانی وەک ئەفراد لە چینی کرێکارانەوە بۆ دەنگیانەوە دەچێ نەک کرێکاران وەک چینێک. لەرەوە چەپەکانیش ناچار دەبن بە پرس و مافە نەرێنییەکان وەک پۆپۆلیست ڕووبکەنە (خەڵک، جەماوەر) بەگشتی. کەواتە بانگەوازەکە بەم جۆرەی لێدێ:(خەڵکینە وەرن با هەڵواسراوی سیاسی کوردستان چارەسەرکەین. جەماوەری پێشکەوتوخواز وەرن با دەوڵەتی سیکولار دامەزرێنین. جەماوەری ئازادیخواز با دیفاع لە: مافی ژنان، کۆمەڵگەی میم، ئازادی ڕادەربڕین وڕۆشنبیران،، هتد، بکەین.). کەی سۆسیالیستەکان و چینی کرێکاران توانیان خەباتیان بۆ(مافە نەرێنی و مافە ئەرێنییەکان بە دەربڕینێکی چەتر: مافە مەدەنییەکان و مافە ئابوورییەکان) بەیەکەوە ببەستنەوە، بەمەرجێ ئەو خەباتە لە خزمەت ئامانجی کۆتایی پێهێنانی پێکهاتی ئابووری و سیاسی سەرمایەداری بێ، ئەوکات دەتوانین بڵێین بزووتنەوەی سۆسیالیستی و بزووتنەوەی چینی کرێکاران پەیوەست بوون بە

یەکترو بوونەتە یەک بزووتنەوەی مێژووی مەزن بە ئامانجی دامەزراندنی پێکهاتی ئابووری و سیاسی سۆسیالیستی، دەنا بە ئەو پەیوەستگرتنە بە یەکتر و بە فەرامۆشکردنی ئەو مەرجەی خەباتەی سەرەوە، ئیدی ئەوە تەنها وەهم و خەفریودانە، و بزووتنەوەی جۆراوجۆری بۆرژوازییە بەناوی سۆسیالیستی و چینی کرێکارانەوە.

سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

١/ نۆرمان گێراس: مشتومڕ لەسەر مارکس و دادپەروەری.

٢ / ئی . پرێۆبراژێنسکی: ئەخلاق و نۆرمەکانی چینایەتی.

٣/ مایکل ڕۆزن: ڕەخنەی مارکسیستی لە ئەخلاق و تیۆری ئایدۆلۆژیا.

هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی کۆمار، لە نێوان ڕاستیی قودرەتی سیاسی و ڕووداوە شانۆیەکانـــدا.. جوتیار مەلا ڕەئوف

هەڵبژاردنی سەرۆکی کۆماری عێراق نەک هەر وەک پرۆسەیەکی دەستووری، بەڵکو وەک دەربڕینی دینامیکی دەسەڵاتی سیاسی زۆر قووڵتر لە عێراقدا پێویستە بیندرێت، لە روکەشدا ئەو هەڵبژاردنە کێبڕکێیەکی دیموکراسییە لە نێوان کاندیدەکان و کوتلە سیاسییەکان، بەڵام کاتێک مرۆڤ بەدواداچوون بە واقیعە سیاسییەکانی پشت پەردە دەکات، وێنەیەکی جیاواز خۆی نیشان دەدات، کە ئەو وێنەیەش بە شیوەیەکی گشتی زۆربەی بڕیارو هەنگاوە سیاسییەکان دەگرێتەوە کە بە شکڵێکی ڕاستەقینە لە پەرلەماندا نادرێن، بەڵکو زۆر پێشوەختە لەڕێگەی ڕێککەوتنە سیاسییەکان و هاوپەیمانییە ناوچەییەکان و لە ژێر سێبەری هێڵی بەرژەوەندی ستراتیژیی بلۆکبەندییەکاندا ئامادە دەکرێن.

پرسی سەرۆکایەتی کۆمار ساڵانێکە بە نزیکی پەیوەستە بە پەیوەندی نێوان پارتی و یەکێتییەوە، هەردوو حزب نەک هەر نوێنەرایەتی

بەرژەوەندی سیاسی جیاواز لە ناوخۆی کوردستاندا دەکەن، بەڵکو پەیوەندی جیاوازیان لەگەڵ ناوەندە سەرەکییەکانی دەسەڵات لە بەغدا و ناوچەکە و لە ئاستی هەرێمایەتی و نێودەوڵەتیدا هەیە، هەر لەبەر ئەوەشە کە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی لە عێراق هەرگیز تەنها بابەتی هەڵبژاردنی سەرۆکێک نییە، بەڵکو ڕەنگدانەوەی ململانێ و نەزمی سیاسی فراوانتری ئەو وڵاتەیە.

ئەگەر وردبینانەتر سەیر بکەین ، یەکێتی بە شێوەیەکی نەریتی لەسەر ئەو پرسە زیاتر خۆی لەگەڵ ئەو کەمپە سیاسییەدا ڕێکخستووە کە پەیوەندیی نزیکی لەگەڵ هێزە شیعەکان و بە ناڕاستو□خ□ لەگەڵ کایەی نفوزی ئێراندا دەپارێزێت، لە بەرامبەردا پارتی زۆرجار پەیوەستە بە ژینگەیەکی سیاسی جیاوازترەوە، لەگەڵ هێزگەلێک کە زیاتر هاوتەریبن لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی ڕۆژئاوا، بەتایبەتی ئەمریکا، لە هەمان کاتدا هاوکاری هاوپەیمانانی سوننە دەکەن، ئەو پۆلێنکردنە بێگومان لێکدانەوەیەکی سیاسییە نەک ڕاستییەکی ڕەها، بەڵام یارمەتیدەرە بۆ ئەوەی بۆچی پرسی سەرۆکایەتی کۆمار لە عێراقدا ئەوەندە کاریگەری هاوپەیمانییە سەرتاسەرییەکانی لەسەرە.

ئەگەر مر□ق ئ□و واقیعە بە جددی وەربگرێت، ئەوا زۆرجار دەنگدان لە پەرلەمانی عێراق وەک کێبڕکێیەکی سیاسی کراوە دەرناکەوێت، بەڵکو وەک قۆناغی فەرمی کۆتایی پڕۆسەیەک دەردەکەوێت کە دەرئەنجامەکەی، لە زۆر حاڵەتدا، تا ڕادەیەکی زۆر پێشوەختە دیاری کراوە، ئەستەمە بیهێنینە پێش چاو کە هێزە شیعەکان و ئێران ئەو پێگەیە بدەن بە کاندیدێک کە لە ڕووی سیاسییەوە پەیوەندی بە بلۆکێکەوە هەیە کە لە نێو نەزمی ستراتیژی خۆیاندا جێی نا بێتەوە.

بەڕای من ئەوە جەوهەری کێشەکەیە، پەرلەمان دەنگ دەدات، بەڵام بڕیاری سیاسی پێشتر لە شوێنێکی تردا دراوە، ئەوە بەو مانایە نییە کە هەموو دەنگدانێک بێ مانایە، بەڵام بەو مانای□ی ک□ کایەی گشتی و دابەشکردنی ڕاستەقینەی دەسەڵات هەمیشە هاوتەریب نین، لەو روانگەیەوە پرس□ سیاسی لە ناو پەرلەمانی عێراقدا وەک ئەدای دیموکراسی دەرناکەوێت، چونکە بەردەوام ڕێککەوتنی سیاسی ڕاستەقینە پێشتر لە پشت دەرگا داخراوەکانەوە ئەنجامدراون.

من پێم وایە کاندیدکردنی هەر کەسێک لەلایەن پارتیی□وە بۆ سەرۆک کۆمار تەنیا کات کوشتنو کات بەفی□دانە، وە هەروەها یاریەکی دوبارەبوەو هەراسانکەرە بۆ خودی کەسی کاندیدکراویش، کە تەنها خودی کاندیدەکەش درک بەو ڕاستییە دەکات کە چانسێکی سنوورداری هەیە بۆ ئەو پۆستە، تەنانەت ئەگەر بە فەرمی بچێتە ناو کێبڕکێ و لە ڕووی سیاسیشەوە شەرعی بێت، هاوتەریبیش هیچ پەیوەندی بە هێزو قودرەتی سیاسی یەکیەتی و کاندیدک□یەوە نییە کە هەڵبژێردراوە بۆ

سەرۆک کۆمار، بەڵکو لەبەر ئەوەی هاوسەنگی هێزی شیعی عێراقی و هەژمونی سیاسی ئیرانی ئەوە دەخوازێت.
لە سیستەمێکی وەک عێراقدا کە لەسەر بنەمای تەوافوق و کۆتا و هاوسەنگی تائیفی و کاریگەری دەرەکی دامەزراوە، گرنگ تەنها ژمارەی دەنگەکان و نفوزی کۆمەڵایەتی وجەماوەری نییە هەرحیزب و کەسێک هەیبێت، بەڵکو گرنگترین شت ئەوەیە لە سەرووی هەموویانەوە کام کاندیدی کام حیزب لە کام بلۆکبەندی و ئاراستەی سیاسی جێی گرتووە.
بەڕای من بە چەواشەکاری دەزانم هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی تەنها وەک کێبەرکێیەکی ناو ئەحزابی کوردی یاخود لە نێوان پارتی و یەکێتی وەسف بکرێت، لە واقیعدا ئەو شەڕە بەشێکە لە ململانێیەکی زۆر گەورەتر لەسەر ئاراستەی داهاتووی عێراق، ئایا پەیوەستە ئەو وڵاتە بە پتەوتر لە چوارچێوەیەکی سیاسیدا بمێنێتەوە کە ناوەندی شیعە و نفوزی ئێران زاڵ بێت؟ یان پەیوەستە زیاتر بەرەو هاوسەنگییەکی جیاوازی ناوچەیی و نێودەوڵەتی هەنگاو بنێت کە تێیدا هاوبەشە سوننە و ڕۆژئاواییەکان کاریگەرییان هەبێت؟ حیزبە کوردییەکان لە دەرەوەی ئەو ململانێیە نین؛ بەڵکو ئەوان داینامیکی سەرەکین لە ناو دڵی ئەو ململانێیەدا.
لە هەمان کاتدا زۆر سادەییە ئەگەر لایەنێک وەک براوە و لایەنەکەی تر وەک دۆڕاو وێنا بکرێت، هەرکام لەو حیزبانە بە پێی لۆژیکی ستراتژیکی خۆیان کاردەکەن، ڕەنگە یەکێتی نزیکیی خۆی لە هەندێک هێز وەک پەیوەستییەکی ڕاستەقینەی سیاسی بە دەستەبەرکردنی کاریگەری لە بەغدا ببینێت، لە بەرامبەردا ڕەنگە پارتی پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئەکتەرە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکانی دیکە وەک پێشمەرجێک بۆ هاوسەنگی سیاسی و سەربەخۆیی ئابووری زیاتر بۆ هەرێمی کوردستان سەیر بکات، هەردوو لێکدانەوەکەش لەوانەیە عەقڵانییەتێکی سیاسی خۆی هەبێت، بەو هۆکارە من پێم وایە نابێ مشتومڕەو دیبەیتەکان لە میدیای کوردیدا تەنیا لە ژێر کاریگەری هەستی سۆزداری حزبە کوردییەکاندا بەڕێوە بچێت.
پرسیارە ئەسڵەکە تەنها ئەوە نییە کە کێ دەبێتە سەرۆک کۆمار، بەڵکو ئەوەیە کە ئەو هەڵبژاردنە بە سەرۆککۆمار چی لەبارەی پێگەی هەرێمی کوردستان لە دەوڵەتی عێراقدا ئاشکرا دەکات؟، ئەگەر ئەو مەسەلەیە بەو شێوەیەی ئێستای لەلایەن هێزە کوردییەکانەوە بەرخوردی لەگەڵ بکرێت، نەک هەر پێگەی کوردستان لە بەغدا لاواز دەکات، بەڵکو ئاسانکاری بۆ هێزەکانی دیکەش دەکات کە دابەشبوونی سیاسی حیزبە کوردییەکان بە بەرژەوەندی خۆیان وەکو فرسەتی سیاسی ببینن.
بەڕای من پێموایە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی کۆمار لە عێراق دەبێت کەمتر وەک گواستنەوەی دەسەڵاتی ئازاد و زیاتر وەک پرۆسەیەکی

سیاسی کەنتڕۆڵکراو لە چوارچێوەی سنوورێکی ڕوون و دیاریکراودا تێبگەین، کە ئەو سنوورانەش لە لایەن بەهێزترین هێزە سیاسییە شیعەکان و ناوەندەکانی نفوزی ناوچەییەوە دیاری دەکرێن، تا ئەو ستکراکتەرە سیاسیەی کە ئیستا لە عێراقدا هەیە لە شوێنی خۆیدا بمێنێتەوە وەک ئەوەی کە خۆیان پێویستیان پێیەتی.
لە کۆتاییدا ئەو هەڵبژاردنە بە سەرەک کۆمار شتێک لە سەرووی هەموو شتەکەوە نیشان دەدات، لە عێراقدا فەرمانگەی باڵاکانی دەوڵەت تەنیا پۆستی دەستووری نین، بەڵکو خاڵی سەرەکیی سیاسەتی دەسەڵاتی ناوچەیی و ناوخۆییشن، هەڵبژاردنی سەرەک کۆمار تەنها بە دیبەیتی گشتی یان زۆرینەی پەرلەمانی دیاری ناکرێ، بەڵکو بە یاریکردنی هاوپەیمانی و ڤیتۆ و بێمتمانەیی و بەرژەوەندییە ستراتیژییەکان دیاری دەکرێت، بۆیە پێویستە هیچیتر ئەو هەڵبژاردنە وەک سوپرایزێکی ڕاستەقینە نەبینین، بەڵکو تەنها وەک ڕاگەیاندنی فەرمی بڕیارێک ببینین کە لە ڕووی سیاسییەوە لەمێژە دیاری کراوە.
ئەوەی بەلای منەوە گرینگە بگوترێت ئەوەیە ، تا ئەوکاتەی سیاسەتی عێراق لەسەر بنەمای ئەو جۆرە هاوسەنگییە پێشوەختە دیاریکراوانەی هێز دامەزرابێت، فۆڕمی دیموکراسی لەو وڵاتەدا لە گاڵتەجاڕەی زیاتر بەولاوە شتێکیترنابێت، نەوەک هەرئەوەش، بەڵکو هەڵبژاردنی سەرەکایەتی نەک وەک کەبەکەیەکی کراوە، بەڵکو وەک پشتڕاستکردنەوەیەکی سیمبۆڵیکی بە بریارێکی سیاسی (پێشدانوستانکراودا) دەردەکەوێت.

جوتیار مەلا ڕەئوف

شارستانییەتی زانیاری.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

(تەکنەلۆژیا، بە داتاکردنی ژیانی مرۆڤ لە پێناو قازانجدا)

لە دوای شارستانییەتی کشتوکاڵی (هێزی خاک) و شارستانییەتی پیشەسازی (کارخانە و بەرهەمهێنان)… مرۆڤ کەوتە نێو کۆمەڵە

گۆڕانکاریی بەردەوام و گەورەی تەکنەلۆژیا، زیرەکیی دەستکرد و تۆڕە دیجیتاڵییەکانەوە، هەموو ئەو ئامرازانە تەنها ژیانیان نەگۆڕی، بەڵکە شێوازی بیرکردنەوە و تێگەیشتنیان لە لە بارەی ناسنامەی مرۆق و جیهانیش گۆڕی؛ بەدیوەکەی دیکە سیستمی دیجیتاڵی بە هەڵکردنی ئاڵای کۆمەڵگای زانیاری یان (شارستانییەتی زانیاری) و لەڕێگای پۆست هیومانیزم و بیرۆکەی سایبەرگەوە، توانی بیرۆکەی (مرۆق وەك ناوەندی بوون) تێکبشکێنێ و پێمان بڵێت ئەمە چووینەتە قۆناغێک کە تێیدا زیرەکیی دەستکرد، هەندێک لە (توانا فکرییەکانمان) لە ئەستۆ دەگرێت و تۆڕە دیجیتاڵییەکان بە شێوەی تۆڕێکی شل و بێ سنوور ژیانمان بەڕێوە دەبات.

لە کۆمەڵگای زانیارییدا پەیوەندییەکان زۆر خێرا دەگۆڕێن، ناسنامە، زانیاری و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان لە گۆڕانی بەردەوامدان، بۆ نموونە: ترێندەکانی میدیای کۆمەڵایەتی زوو دروست دەبن و زوو دەفەوتێن، ناسنامەی دیجیتاڵی مرۆق بەردەوام دەگۆڕێت… زانیارییەکان بە خێرایی بڵاو دەبنەوە بێ ئەوەی جێگای بیرکردنەوەی قووڵ و فکریی بن، چونکە زۆرجار ئامانج کێشکردنی سەرنجەکانە، نەك بیرکردنەوەی قووڵ… تەکنەلۆژیا دەتوانێت شێوەی دەسەڵات و کۆمەڵگا بگۆڕێت.

بیرمەندی فێمینیسمی ئەمریکی (شوشانا زوبۆف Shoshana Zuboff- لەدایکبووی 1951) پێیوایە لە سەردەمی تەکنەلۆژیادا مرۆق دەبێتە ماددەی خاو بۆ سیستەمی دیجیتاڵی، چونکە سیستەمی نوێی ئابووری کۆمپانیا دیجیتاڵییەکان بەڕێوەی دەبەن، تەواوی ژیانی مرۆق بە داتا دەگۆڕن و داتاکان دەکەنە کاڵای بازاڕی… بەو مانایە کۆمپانیاکان لەلایەك دەبن بە دەسەڵاتێکی شاراوەی زانیاری و لەلایەکی دیکە زانیاری و داتاکان دەکەنە سەرچاوەیەکی سەرەکیی بنەماکانی پەیوەندیی و حەز و بازاڕ… بەکورتی سیستەمی ئابووری دیجیتاڵی لەسەر چاودێری و کۆکردنەوەی داتاکانی ژیانی مرۆق بۆ قازانجی بازرگانی دامەزراوە.

لە تۆڕی گەورەی ژیان، سروشت و تەکنەلۆژیا دێتە ئاراوە و لە تۆڕی پەیوەندییە دیجیتاڵییەکان، کۆمەڵگای زانیاری دادەمەزرێت؛ لێرە لە کۆمەڵگای شارستانی جگە لەوەی مرۆق لەو تێگەیشتنە کۆنەی ناوەندی بوون و بوونێکی تەنیا و سەربەخۆ و جیاواز ڕزگاری دەبێت… وەک بەشێک لە تۆڕێکی گەورەی بوونەوەرەکان: ئاژەڵ، سروشت و تەکنەلۆژیا و بە شێوەیەکی تێکەڵ، پەیوەندیدار خۆی وەك بوونەوەرە بەهێزکراوەکان دەبینێتەوە! بەمجۆرە لە کۆمەڵگای زانیارییدا مرۆق دەبێت بە بەشێک لە سیستەمێکی گەورەی ژیان و تەکنەلۆژیا، نەک سەرکردە تایبەتمەندە بایۆلۆژیی و ئەنتۆلۆژییەکەی جیهان!.

دواجار مرۆڤ وەک بوونەکی تێکەڵ لەگەڵ سروشت، ژینگە و تەکنەلۆژیا، دەبێتە بەشێک لە سیستەمێکی ئەلگۆریتم (Algorithm)ی و ئەلگۆریتم وەك پلانی کارکردن دەبێت بە هێزێکی شاراوەی ڕێکخستنی ژیان، دەبێت بە ئامرازی دەسەڵات و چاودێری شارستانییەتی زانیاری دەکات و هەنگاو بە هەنگاو کێشەکان چارە دەکات و زانیارییەکان شیدەکاتەوە.

سێنسەر و ئارەزوو

تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی هەر تەنها ژیان بەڕێوە نابات، بەڵکە لەڕێگەی ئامرازە هەستیارەکانەوە (سێنسەر-Sensor)ەوە ئارەزووەکانی مرۆڤیش بەڕێوە دەبات، چونکە ئامرازە هەستیارەکان زانیاری لەبارەی ڕەفتار و ئارەزووەکانی مرۆڤیش کۆدەکەنەوە، بۆ نموونە: مۆبایل و ساعاتی زیرەک داتای جەستەی مرۆڤ کۆدەکەنەوە، ئەپەکان شێوازی بەکارهێنان و هەڵبژاردنەکان دەناسێنن، سێنسەرەکان لە شوێنە گشتییەکاندا جوڵە و هەڵسوکەوتی خەڵک دەبینن...

بەمجۆرە سێنسەر وەک هەستەکانی مرۆڤ وایە بۆ ئامێرەکان؛ واتە وەک چۆن مرۆڤ بە چاو و گوێ هەست بە دەوروبەر دەکات، ئامرازی سێنسەریش تەواوی گۆڕانکارییە ژینگەییەکان یان شتەکانی دەوروبەر هەست پێدەکات و زانیارییانەکان بە سیگناڵێکی ئەلیکترۆنی یان داتا دەگۆڕێت، کە سیستەمێکی وەک کۆمپیوتەر یان ئامێرێکی تری ئەلیکترۆنی دەتوانێت تێبگات! هەموو جۆرە جیاوازەکانی سێنسەر (سێنسەری گەرما هەست بە گەرمی دەکات، سێنسەری ڕۆناکی— ڕادەی ڕۆناکی دەپێوێت، سێنسەری جوولە- جوولەی کەس یان شت دەناسێت، سێنسەری پاڵەپەستۆی هەوا— فشاری هەوا دەپێوێت، سێنسەری دەنگ...) لەڕێگای مۆبایل و تەلەفۆنە زیرەکەکان، ئۆتۆمبێل، کامێرای چاودێری، ئامێرە زیرەکەکانی ماڵ و ئینتەرنێتەوە زانیارییەکان لە دەوروبەر وەردەگرێت و وەك داتا بۆ سیستەمە ئەلیکترۆنییەکانی دەبەخشێت و لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیشدا ئەلگۆریتمەکان وەك هێزێکی شاراوە هەنگاو بە شیکردنەوەی زانیارییەکان و جێبەجێکردنیان دەنێن.

کەواتە سێنسەر ئامرازێکە بۆ هەستکردن بە دەوروبەر، بە دیوەکەی دیکە زانیاری سێنسەرەکان کاریگەری لەسەر ڕەفتار و ئارەزووی مرۆڤیش دادەنێن، ئەگەرچی ناتوانن بەتەواوی ئارەزووە ئاڵۆزەکانی مرۆڤ شیبکەنەوە! لێرەدا پرسیاری سەرەکی ئەوەیە: ئایا تەکنەلۆژی لە خزمەت ژیان و بیرکردنەوەی مرۆڤە، یان مرۆڤ ماڵی تەکنەلۆژیایە؟!

بێگومان لە سەردەمی ئەمڕۆدا سیستەمی تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی بەشێکی بنەڕەتی لە ژیانی مرۆڤ پێکدەهێنێ، چونکە ئەمڕۆ ژیان لە ناو تۆڕی زانیاری و پەیوەندی بەردەوامدا دەگوزەرێت و مرۆڤ دەتوانێت

زانیاری زۆر بەدەستبهێنێت و بەخێرایی بڕیارەکانی ژیانی بدات؛ بەڵام لەگەڵ هەموو ئەو خزمەتەی سیستمی دیجیتاڵەی بە مرۆڤی دەبەخشێت، کەچی مرۆڤ ماندوو و هەراسانە و کەمترین کاتی بۆ بیرکردنەوەی قووڵ و ئارامی و حەسانەوە هەیە! بۆیە زۆر لە فەیلەسوفان پێیانوایە کە مرۆڤ دەبێت تواناکانی بیرکردنەوەی ڕەخنەیی خۆی بپارێزێت، بۆ ئەوەی لە ناو ئەم گۆڕانکارییە دیجیتاڵیانەدا خۆی نەدۆڕێنێت؛ کەواتە بەڕێوەبردنی ژیان لە سەردەمی دیجیتاڵەدا پێویستی بە تێگەیشتنێکی نوێ هەیە کە تێیدا مرۆڤ بتوانێت لەنێوان سوودەکانی تەکنەلۆژیا و پاراستنی ئازادی و هۆشیاری فکریی هاوسەنگی خۆی ڕابگرێت.

سەرمایەداریی چاودێری

چەمکی سەرمایەداری چاودێری لەلایەن (شوشانا زوبۆف)ەوە داڕێژراوە؛ بەو مانایەی کە ژیان دەکاتە کەرەستەی خاو لە خزمەتی بەرژەوەندییەکانی خۆیدا، بەڵام نەك تەنها وەك مۆدێلێکی بازرگانی، بەڵکە وەك فۆرمێکی بێوێنەی دەسەڵات، کە زوبۆف ناوی دەنێت (دەسەڵاتی ئامرازی)، دەسەڵاتێک کە لەڕێگای کۆکردنەوەی (زیادەی ڕەفتاری) و گۆڕینی بۆ (بەرهەمی پێشبینیکراو)ەوە کار دەکات و ئامانجی تەنها پێشبینیکردنی ڕەفتاری مرۆڤ نییە، بەڵکە دەستکاریکردن و ئاڕاستەکردنیەتی لەپێناو قازانجدا… بڕوانە سایتی ژنەفتن- سەرمایەداریی چاودێری- شیکردنەوەیەکە بۆ لۆژیکی نوێی دەسەڵات لەسەر بنەمای تێزەکانی -شوشانا زوبۆف، نووسینی د. کامەران محەمەد، 12ی ئەیلول، 2025.

لە سەردەمی دیجیتاڵدا زۆرێک لە پلاتفۆرمەکان و کۆمپانیاکانی وەک: گووگڵ، فەیسبووک و ئەمازۆن، داتای بەکارهێنەران (وەک گەڕان، کلیک، شوێن، کڕین، لایک) کۆدەکەنەوە و بەهۆی ئەلگۆریتمەکانەوە لێکۆڵینەوەی لەبارەوە دەکەن و لەوەوە پێشبینی هەڵسوکەوتی داهاتووی مرۆڤ دەکەن… لەو بارەوە (زوبۆف)ی بیرمەند پێیوایە کۆمپانیاکان تەنیا هەڵسوکەوتی مرۆڤ پێشبینی ناکەن، بەڵکە هەوڵدەدەن هەڵسوکەوتی مرۆڤ بگۆڕن بۆ ئەوەی قازانجیان زیاتر بێت.

بە هەمان شێوە یەکێك لە بیرمەندە گرنگەکانی بواری فەلسەفەی زانست و فەلسەفەی پۆست هیومانیزم، فێمینیسم (دۆنا ژان هاراوای-Donna J. Haraway- لەدایکبووی ئەمریکا 1944) دەڵێت: مرۆڤ لە سەردەمی نوێدا تەنیا بوونێکی سرووشتی نییە؛ بەڵکە تێکەڵەیەکە لەنێوان مرۆڤ، ماشین و داتادا، ئەوەش واتای (سایبۆرگ) دەگەیەنێت؛ لە بیرۆکەی سایبۆرگدا مرۆڤ نیمچە- مرۆڤ و نیمچە- تەکنەلۆژیایە… بەو مانایە (دۆنا هاراوای) لە تیۆرەکەیدا چەمکەکانی جەوهەرگەرایی

ڕەتدەكاتەوە و لەبرى ئەوە تێكەڵبوونى ئاژەڵ و ئامێر پێشنيار دەكات و پێيوايە چيدى سنوورەكانى مر□ق و ماشێن و تەكنۆلۆژيا جيا ناكرێتەوە؛ واتە مر□ق ب□ش□و□ي□كى □□زانە سايبۆرگێكى ديجيتاڵييە.
بڕوانە: إبستمولوجيا السايبورج عند دۆنا هاراواى: دراسة في فلسفة العلم النسوية- وائل أحمد صبره و محمد سليم حفني- مجلة كلية الاداب بقنا العدد 60 يوليو 2023.
كەواتە ئەو خزمەتگوزارييانەى لە پلاتفۆرمەكانى گووگڵ، فەيسبووک و ئەمازۆن، كە زۆربەيان (بێ بەرانبەر) پێشكەش دەكرێن، لەڕاستيدا لەسەر بنەماى لۆژيكێكى ئابوورى شاراوە كار دەكەن، كە كاريگەرى قووڵيان لەسەر تاک و ئازادي□كان و كۆمەڵگادا هەيە، بەو مانا يەش سەرمايەدارى چاودێرى بەقسەى شوشانا زۆبۆف (لۆژيكێكە كە تەكنۆلۆژيا بەكار دەهێنێت و فەرمانى پێ دەكات)، نەک خودى تەكنەلۆژيا بێت! ئەمە خاڵێكى سەرەكييە، چونكە كۆمپانياكانى چاودێرى دەيانەوێت وامان لێبكەن باوەڕ بكەين، كە كارەكانيان حەتمييەتى تەكنەلۆژياكەن؛ بەڵام نووسەر جەخت لەسەر ئەوە دەكاتەوە كە (حەتمييەتى تەكنەلۆژيايى بوونى نييە) و تەكنەلۆژيا هەميشە ئامرازێكى ئابوورييە و لە لايەن ئامانجە ئابوورييەكانەوە ئاراستە دەكرێت.
بە كورتى ئەگەر سەرمايەدارى كلاسيكى كارى لەسەر بەرھەمھێنانى كاڵا و خزمەتگوزارى كردبێ، ئەوە سەرمايەدارى چاودێرى لەسەر بنەماى گۆڕينى داتاى كەسى بۆ كاڵا دامەزراوە؛ بۆيە تاكەكان تەنها وەک بەكاربەر سەير ناكات، بەڵكە وەک سەرچاوەى داتا دەيانبينێت، كە تێيدا وردترين زانيارييەكانى ژيانيان بۆ سەرچاوەيەكى قازانجبەخش بۆ كۆمپانيا زەبەلاحەكان دەگۆڕدرێت. بڕوانە: ه.س.پ.

ئەلگۆريتم و ئارەزوو

سيستمى تەكنۆلۆژياى ديجيتاڵى بەهۆى ئەلگۆريتمەوە، هەوڵدەدات بزانێت تۆ حەزت لە چييە، چى دەكڕيت، چ كاتێ… پاشان هەموو ئەم حەز و ئارەزووانە بۆ ڕيكلامەكانى زياد دەكات و بازاڕەكان دەستنيشان دەكات… بەمجۆرە هەڵسوكەوتى مر□ق د□بێتە سەرچاوەى داتا بۆ قازانجى بازاڕ و بازاڕكردن، حەز و ئارەزووە كەسييەكان دەبنە سەرچاوەى دەرھێنان، ل□ بەرانبەردا ئازادى و سەربەخۆيى تاكەكانى مر□ق د□بنە زيانى لاوەكى.
پرسيارى سەرەكى ئەوەيە: ئايا ناچارين ژيانمان ڕادەست بكەين، بۆ ئەوەى بتوانين بەشدارى لە كۆمەڵگاى مۆدێرندا بكەين؟! هەڵبەتە، چونكە ئەمڕۆ مر□ق و□ك كەرەستەی خاو (كردارەكان، هەستەكان، پەيوەندي□كان، جووڵە و چالاكييەكانى ئۆنلاين)ن! بەمجۆرە سيستمى

تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی لەڕێگای پلانی کارکردنی ئەلگۆریتمەکانییەوە بە شێوەیەکی نیمچە نەبینراو و ڕێکخراو کار بۆ گەیشتن بە ئەنجامێکی دیاریکراو دەکات، ئەمەش وا لە بەکارهێنەرانی دەکات هەست بە ئارامییەکی درۆزنانە بکەن، بێ ئەوەی ئاگاداری ئەو ئاستە بەرفراوانەی چاودێری بن، کە بە شێوەیەکی نەرم بەڕێوەیان دەبات! ئەو میکانیزمە نەرمە وا دەکات ڕەفتاری تاکەکان زۆر بە ئاسانی بەهۆی ئەلگۆریتمەوە پێشبینی بکرێت و ببێتە سەرچاوەی قازانجی گەورە بۆ کۆمپانیاکان.
ئارەزووەکانی مرۆق زۆر ئاڵۆزن، واتە نە تەواو ڕوونن و نە بە ئاسانی پێشبینی دەکرێن و نە بە تەواوی دەژمێردرێن… بەڵام لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا ئەلگۆریتمەکان بەردەوام هەوڵدەدەن ئەو هەموو ئاڵۆزییە بە داتا بگۆڕن، جگە لەوە لە سەردەمی سۆشیاڵ میدیا، ئەلگۆریتم تەنیا ئارەزوو نابینێت، بەڵکە هەندێ جار دروستی دەکاتەوە، بۆ نموونە: دوگمەی (لایک Like) لە فەیسبووکدا نموونەی ئامرازی کۆکردنەوەی داتایە، کە لە ڕواڵەتدا بێ زیان دەردەکەوێت! بەڵام ئەم دوگمەیە لە ڕاستیدا یارمەتیی فەیسبووک دەدات بۆ شیکردنەوەی ئارەزوو، هەست و کارلێکەکانی بەکارهێنەران، کە دەبێتە هۆی دروستکردنی بنکەی داتای زەبەلاح و بەکارهێنانی بۆ پێشبینیکردنی ڕیکلامی ئاڕاستەکراو و تایبەت و ئاڕاستەکردنی مرۆق بۆ بازاڕیکردن… بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا مرۆق هەمیشە لەگەڵ ئارەزووی ئاڵۆز و ناپێشبینیکراو دەمێنێتەوە.
هەولێر 15/3/2026

پرۆژەیەکی نوێی گەلەری ئارام و د. ئازاد حەمە

سیمناری یەکەم:

دەرمانخانەی فەلسەفە..
شەممە \ ١٨ی نیسان
کاتژمێر: ٦ی ئێوارە

شوێن:
عەقاری دووکۆڵان خوار ئەمنە سوورەکە..

وێڕای مەترسییەکانی جەنگ , یادی 38 ساڵەی تاوانی ئەنفال بەرز راگیرا ..

وەك ساڵانی رابردوو لە یادی 38 ساڵەی تاوانی ئەنفال , لە سەربازگەی تۆبزاوە, هەڵەبجە, چەمچەماڵ , سلێمانی, شارە دێی حەسار ئەمڕۆ 4-14 یادی قوربانیانی ئەنفال بەرز راگیرا و کۆمەڵێك داواکاری خرایە روو , هەروەها بڕیار وایە رۆژی پێنج شەمە لە یادی 39 ساڵەی تاوانی کیمیابارانی گوندی بالیسان و شێخ وەسانان و 38 ساڵەی تاوانی ئەنفال , رێکخراوە تایبەتمەندەکانی پرسی جینۆساید و دژ بە چەك چالاکی بەڕێوە بچێت .
لە چالاکییەکان ئەم دوو بەیاننامەیە لە لایەن کەسوکاری قوربانیانو و چالاکوانانەوە خوێنرایەوە :

لە یادی 38 ساڵەی تاوانی ئەنفال

38 ساڵ لەمەو پێش, رژێمی بەعس یەکێك لە گەورەترین تاوانەکانی سەدەی بیستەمی بەرامبەر بە گەلی کورد ئەنجامدا بەناوی ئەنفال, کە لە ماوەی 8 ساڵدا 4 تاوانی جینۆسایدی بەرامبەر بە گەلەکەمان پیادە کرد” کۆمەڵکوژی فەیلی , بارزانی, کیمیابارانی هەڵەبجە و تاوانی ئەنفال”, ئەنفال گەورەترین و بەرفراوانترین پرۆسەیان بوو. بە داخەوە ساڵ لە دوای ساڵ داواکارییەکانمان دووبارە د□ب□ن□وە, وەعدو بەڵێنەکان دەسەڵاتداران ئەنجامیان نابێت, لە کاتێك حکومەتی هەرێمی کوردستان بەرهەمی قوربانی و خەباتی ئێمە بوو, کەچی بووە حکومەتی لایەنگری تاوانبارانی جینۆساید و ئەنفالچییەکان, بۆ ئەمساڵ لیستی داواکارییەکانمان دەخەینەروو بریتین لە :
1- دادگاییکردنی تۆمەتبارانی ئەنفال, کە لە رێکەوتی 20-5-2007 ەوە بڕیاری دەستگیرکردن و دادگاییکردنی بەشێکیان دەرچووە لە لایەن

دادگای باڵای تاوانەکانەوە ناوەکانیان دیاریکراوە, داواکارین ناوەکانیان پاش هەمووارکردنەوە و ڕێکخستنەوەی لیستەکە بدرێتە پێلیستی ئەنتەرپول و دامودەزگاکانی کوردستان وەك تاوانبار بیان ناسن و حیزبەکان بە تایبەت دەسەڵاتداران لە ریزەکانیان دەریان بکەن و ئەستۆ پاکی خۆیان دەرببڕن لە بوونی تاوانبارانی جینۆساید لە ریزەکانیان.

2- پەلە بکرێت لە هێنانەوەی روفاتی قوربانیانی ئەنفال و بەرفراوانکردنی پرۆسەکانی شیکاری لە زووترین کاتدا بۆ ناسینەوەیان.

3- حکومەتی عێراق داوای لێبوردن لە قوربانیانی جینۆساید بکات بە گشتی بە تایبەت قوربانیانی ئەنفال, ئەمەش ئەرکی سەرۆك کۆماری عێراقە, بە داخەوە پۆستەکە بە دەست کوردەوەیە و هیچ هەنگاوێکیان نەناوە.

4- هەموو لیستەکانی موچەی “شەهیدان, جینۆساید, بریندارانی چەکی کیمیاوی, زیندانیانی سیاسی, پێشمەرگەی دێرین” بڵاو بکرێنەوە لە بوونی گەندەڵی و ناوی تاوانباران پاك بکرێنەوە و وردبینی لە سیڤییەکانیان بکرێت, یاساکان بکرێنە پێوەر بۆموچەی ئەو توێژانە.

5- سەربازگەی تۆپزاوا لە فەوتان و لە ناوچوون رزگاربکرێت و بەپەلە بکرێت بە مۆنۆمێنتێکی شایستە بە قوربانیانی ئەنفال، چونکە سەربازگەی تۆپزاوە بە هاوشێوەی سەربازگەی ئۆشفیتزی هۆلۆکۆست، تۆبزاوە هەڵگری دەیان پەیام و چیرۆکی قوربانیانی ئەنفالە.

6- وەڵام بە داواکاری کەسوکاری قوربانیان بدرێتەوە, جیاوازی لە نێوانیان نەکرێت, ئەوانەی خانوو و زەویان بۆ دابین نەکراوە بۆیان دابین بکرێت, ژیانی شایستە بە تاقانەکانی جینۆساید, رزگاربووانی گۆڕی بە کۆمەڵ, رزگاربووانی ئەنفال, بریندارەکان و ….. دابین بکرێت.

7- داواکارین لە بەرپرسان, بە ڕێزگرتن لە قوربانیانی ئەنفال هەموو دانیشتن و وێنە گرتن و سەردانیکردن و بەشداریکردنێکی پرسەی 423 تۆمەتباری ئەنفال و ئەوانەی ناویان لە لیستەکەدا نییە و تەواوی موستەشارو فەرماندەی مەفرەزە خاسەکان و خاوەند پۆستە باڵا کارگێری و حیزبییەکانی سەردەمی بەعس رابگرن بە تایبەتیش 258 کەسەی هاووڵاتی هەرێمی کوردستانن, جوڵەی سیاسییان قەدەغە بکرێت, ڕێز لە 182000 قوربانی ئەنفالمان بگرن .

8- هەر بەشدارییەکی سیاسی لە کۆنە سەرۆك فەوجە جاشەکان, سەرۆك مەفرەزە خاسەکان, ئامر سرییەکان, رەفیق حیزبییەکان, ئەمن و ئیستخبارات و تەواری رژێمی پێشوو و هەموو ئەوانەی بەرپرسیارێتیان هەبووە لە دەسەڵاتی بەعس قەدەغە بکرێت., لە کاتی مردنیان ڕێگا

بگرترێت بۆ ئاڵای کوردستانەوە بنێژرێن.

9-هیچکەس تاکی کورد نەکرێتە سوتەمەنی ململانێ نێودەوڵەتی و ئیقلیمییەکان، زۆرینەی تاوانەکانی رابردوو بەرامبەر گەلەکەمان کراوە بۆ بەهانەی ئەم بەشداریانەوە ئەنجام دراوە، بە تایبەت سێ پرۆسەی جینۆسایدی 8000 بارزانی، 5000 هەڵەبجە، 182000 ئەنفال، ئاشتیخوازی بکرێتە ناسنامەی کوردستانی جینۆسایدکراو.

رێکخراوەکان:

-رێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید- kwg

-تۆڕی رێکخراوە کوردستانییەکان لە پێناو دادگای تاوانی نێودەوڵەتی – Koncicc

-تۆڕی ئایکان کوردستان ـــ IKN

-رێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کۆکوژ لە کوردستان ـــ OAWMD

-رێکخراوی هاوڕەتی دادپەروەری ـــ OJC

-رێکخراوی جیهانی بۆ چەکی کیمیاوی و بایۆلۆجی-www

-هاوڕەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان

- رێکخراوی ئایندە
  - گۆڤاری تەبزاوە
  - رۆژنامەی نگرە سەلمان
- رێکخراوی مانەوە بۆ پرسی شەهیدان و ئەنفالکراوان
  - کوردۆساید ۆچ-چاك کوردستان
  - هاوڕەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان
  - تۆڕی رێکخراوە کوردستانییەکان بۆ قەدەغەکردنی چەکی ناوکی و کۆکوژ لە کوردستان=KONW

بە دوبارە نەبوونەوەی تاوانی ئەنفال، داوا دەکەین عێراق ببێتە ئەندامی دادگای تاوانی نێو دەوڵەتی

38ساڵە لەمەوپێش رژێمی بەعس تاوانی ئەنفالی لە پرۆسەیەکی سەربازی 200 رۆژەدا بەرامبەر بە گەلەکەمانی ئەنجامدا، ، لە ئاکامدا زیاتر لە 182000 هاووڵاتی سڤیلی کوردستان بوونە قوربانی، لە بارودۆخێکدا وەك ئێستا دادگایەکی نێونەتەوەیی نەبوو تا ببێتە رێگر لە ئەنجامدانی ئەو شا تاوانە.

ئەمە لە یادەوەری 38 ساڵەی تاوانی ئەنفالدا، لە پێناو دوبارە نەبوونەوەی تاوانی لەم چەشنە لە وڵاتەکەمان و دەنەوایی نەوەکان بەوەی دوبارە نابێتەوە، داواکارین عێراق ببێتە ئەندامی دادگای

تاوانی نێو دەوڵەتی ناسراو بە ICC, کە هەنووکە 124 وڵات پەیوەست بوونە پێوەی, دوایینیان ئەرمینیایە.
ئەگەر ئەم داواکارییەی ئێمە کە 21 ساڵە دوبارەی دەکەینەوە جێبەجێ بکرابایا, ئێستا کەیسی تاوانەکانی شەنگال و شارو شارۆچکەکانی دیکە بە سانایی دەگەیشتە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی و تاوانەکان لە ئاستی جیهانیدا بە جینۆساید دەناسێنران, یان لەوانەیە هەر روویان نەدایا, رێگاش لە دووبارەبونەوەیان دەگرترا.
بۆیە لەم یادەدا داواکارین بە زوترین کات عێراق پەیماننامەی رۆما واژۆ بکات و پەیوەست بێت بە دادگای تاوانی نێو دەوڵەتییەوەو ببێتە وڵاتی 125مینی ئەندام لەم دادگایە .

تۆڕی هاوپەیمانی رێکخراوە کوردستانییەکان لە پێناو دادگای تاوانی نێو دەوڵەتی- KONCICC
14-4-2026